

Vergaderjaar 2019–2020

26 488

Behoeftestelling vervanging F-16

Nr. 453

LIJST VAN VRAGEN EN ANTWOORDEN

Vastgesteld 29 oktober 2019

De vaste commissie voor Defensie heeft een aantal vragen voorgelegd aan de Staatssecretaris van Defensie over de brief van 8 oktober 2019 inzake bestelling van negen additionele F-35 jachtvliegtuigen (Kamerstuk 26 488, nr. 452).

De Staatssecretaris heeft deze vragen beantwoord bij brief van 24 oktober 2019. Vragen en antwoorden zijn hierna afgedrukt.

De voorzitter van de commissie,
Aukje de Vries

De griffier van de commissie,
De Lange

1
Hoeveel toestellen zullen daadwerkelijk nodig zijn voor het uitvoeren van de voorgenomen kernwapentaak? Zijn deze negen toestellen daarvoor onontbeerlijk?

Met de uitvoering van de kernwapentaak is op dit moment één squadron F-16's belast. Na overname van deze taak door de F-35, zal ook één squadron F-35's belast zijn met de uitvoering van deze taak.

2
Is het juist dat de B-61-12 kernbom die voor de F-35 is bestemd ook geschikt is voor een strategische Amerikaanse bommenwerper? Zo ja, om welk type gaat het daarbij? Is het de B-1 of een ander toestel, wellicht de B-21?

Zowel de B61-12 als B-1 en B-21 vliegtuigtypen zijn eigendom van de VS. Ik kan derhalve geen uitspraken doen over de interoperabiliteit van deze systemen.

3
Veranderen de inzetdoelstellingen van de F-35 ten opzichte van de Defensienota na aanschaf van negen extra vliegtuigen? Zo ja, op welke manier?

9
Kunt u aangeven waarom u nu terugkomt op de eerder geclaimde capaciteit dat bij 35 + 2 (test)toestellen de taken uitgevoerd konden worden?

De inzetdoelstellingen van de F-35 veranderen niet. De aanschaf van negen F-35 vliegtuigen draagt bij aan de versterking van de Nederlandse krijgsmacht, zodat Defensie beter in staat is de grondwettelijke taken uit te voeren. Met de negen additionele F-35 vliegtuigen die voortkomen uit de gelden die beschikbaar zijn gesteld voor het Nationaal Plan bij de Voorjaarsnota wordt de basis gelegd voor een derde F-35 squadron. De huidige inzetdoelstelling betreft 24 uur per dag, zeven dagen per week het Nederlandse luchtruim bewaken en tegelijkertijd met vier toestellen eenmalig of langdurig één missie uitvoeren.

Door negen additionele vliegtuigen inclusief personeel aan het vliegtuigenbestand toe te voegen gaat de personeelsbelasting voor een langdurige missie substantieel omlaag. Tevens wordt het aantal inzeturen verdeeld over een groter aantal vliegtuigen waardoor de vliegurenbelasting per vliegtuig als gevolg van inzet lager wordt. Dit heeft een positief effect op het voortzettingsvermogen van de F-35. Ook verbeteren we aanzienlijk de flexibiliteit om een F-35 eenheid te formeren voor een missie, zodat we indien nodig sneller aanwezig kunnen zijn bij (potentiele) conflicten.

4
Zullen de negen additionele vliegtuigen een andere configuratiestandaard hebben dan de eerdere 37? Zo ja, wat zijn daarvan de gevolgen?

29
Kunt u het uitgangspunt van Defensie nader toelichten dat de extra vliegtuigen tot de meest recente configuratiestandaard behoren?

De F-35 wordt continu aangepast om te blijven voldoen aan de operationele eisen om de beoogde missies succesvol te kunnen uitvoeren. Deze aanpassingen (configuratiewijzigingen) worden in nieuw te produceren vliegtuigen ingevoerd. Voor reeds geleverde vliegtuigen moeten deze

aanpassingen in een onderhoudsprogramma worden doorgevoerd, waardoor vliegtuigen tijdelijk niet beschikbaar zijn en waarmee extra kosten zijn gemoeid, waar in de ramingen reeds rekening mee gehouden is.

In de periode 2023–2024 worden belangrijke aanpassingen aan de F-35 in het productieproces ingevoerd. Nederland zal de bestelling van de negen additionele vliegtuigen zodanig plaatsen zodat deze vliegtuigen over de laatste versie hardware en software beschikken. Hiermee wordt voorkomen dat op korte termijn extra kosten worden gemaakt om deze vliegtuigen aan te passen.

5

Waarom is de risicoreservering voor de negen extra vliegtuigen in verhouding hoger dan de oorspronkelijke risicoreservering voor de aanschaf van 37 toestellen? Zijn de risico's toegenomen?

32

Waarom is de risicoreservering voor de negen extra vliegtuigen in verhouding hoger dan de oorspronkelijke risicoreservering voor de aanschaf van 37 toestellen? Zijn de risico's toegenomen?

Voor het gehele Nationaal Plan is een standaard risicoreservering van 10% gehanteerd. In afwachting van nieuwe berekeningen en nieuwe risico-inschatting van TNO is de risicoreservering voor de aanschaf van deze extra negen vliegtuigen hoger dan 10%, omdat het investeringsbudget dat resteert bij de aanschaf van negen toestellen ook is toebedeeld aan de risicoreservering. Over de voortgang van de in totaal 46 Nederlandse F-35 jachtvliegtuigen binnen het project Verwerving F-35 wordt uw Kamer geïnformeerd conform de uitgangspuntennotitie groot project Verwerving F-35 zoals vastgelegd in de procedurevergadering van de vaste commissie voor Defensie van 7 maart 2019.

6

Zijn de extra kosten voor (mobiele) infrastructuur opgenomen in het investeringsbudget en/of in het exploitatiebudget? Zo nee, uit welk budget worden deze kosten betaald?

Ja, deze zijn meegenomen in zowel het investerings- als exploitatiebudget.

7

Kunt u toelichten waarom het gemiddelde jaarlijkse tekort op de exploitatie is gestegen van € 6,1 miljoen per jaar naar € 17,9 miljoen per jaar, terwijl de raming van de exploitatiekosten slechts stijgt van € 299,9 miljoen naar € 300,5 miljoen?

In voorgaande jaren is altijd gerapporteerd conform het vastgestelde aparte financiële kader. Zoals in de twintigste voortgangsrapportage project Verwerving F-35 (Kamerstuk 26 488, nr. 451) gemeld is het besluit van het vervallen van het in 2013 vastgestelde aparte financiële kader voor het project VF-35 in deze twintigste voortgangsrapportage verwerkt. Voor de exploitatie van het project VF-35 gelden, met het vervallen van het kader, dezelfde spelregels als voor reguliere projecten. Conform het financiële kader was in de negentiende voortgangsrapportage per saldo sprake van een negatief verschil ter hoogte van € 6,1 miljoen per jaar. Het bedrag van € 17,9 miljoen per jaar in de twintigste voortgangsrapportage is het saldo als gevolg van het hanteren van de spelregels voor reguliere projecten.

8

Hoe groot schat u het risico dat het toestel niet aan de gestelde eisen zal voldoen en waarom? Hoe heeft dit risico zich in het afgelopen jaar ontwikkeld?

Zoals in de twintigste voortgangsrapportage project Verwerving F-35 (Kamerstuk 26 488, nr. 451) gemeld, zijn de laatste testvluchten voor de ontwikkelingsfase voltooid. De *Initial Operational Test & Evaluation* (IOT&E) van de F-35 loopt nog en zou oorspronkelijk eind dit jaar worden afgerond. Op 18 oktober jl. heeft *Under Secretary of Defense for Acquisition and Sustainment* Ellen Lord, binnen het Pentagon o.a. verantwoordelijk voor het F-35 programma, gemeld dat IOT&E later zal worden afgerond. Dit is het gevolg van het later beschikbaar zijn van de *Joint Simulation Environment* (JSE) en het besluit van het Pentagon om de testen in de JSE wel onderdeel te laten uitmaken van de formele IOT&E. Gevolg van de latere afronding van IOT&E is dat daarmee eind dit jaar ook geen besluit door het Pentagon wordt genomen om de F-35 productie over te laten gaan van *Low Rate Initial Production* naar *Full Rate Production*. De eventuele gevolgen van dit besluit voor het Nederlandse F-35 programma worden onderzocht.

Zoals in de twintigste voortgangsrapportage project Verwerving F-35 gemeld, liggen risico's voor het Nederlandse programma vooral op de gebieden van de softwareontwikkeling en de instandhouding. De bij het F-35 programma betrokken partijen onderkennen deze risico's en inmiddels zijn maatregelen getroffen om deze risico's te beheersen.

10

Hebt u een kosten-batenanalyse gedaan over de aanschaf van de extra F-35, dan wel het vinden van alternatieve oplossingen?

Defensie heeft in 2001 en 2008 kosten-batenanalyses uitgevoerd waarbij vliegtuigtypen vergeleken zijn met operationele en financiële criteria. In 2013 heeft Defensie de kosten-batenanalyses uit 2001 en 2008 geactualiseerd, waaruit bleek dat de F-35 nog steeds het beste product voor de beste prijs is. Dit is tevens door de Algemene Rekenkamer gevalideerd (Kamerstuk 33 763, nr. 1).

In het Nationaal Plan heeft Defensie aangegeven om door middel van investeringen de slagkracht van onze krijgsmacht te versterken. De aanschaf van additionele F-35 jachtvliegtuigen is één van de geïdentificeerde prioriteiten.

11

Hebt u overwogen om in plaats van negen F-35's een (groter) aantal andere toestellen aan te schaffen om zodoende een goedkoper platform voor andere taken te gebruiken? Bijvoorbeeld voor het uitvoeren van Quick Reaction Alert (QRA), Combat Air Support (CAS), Combat Air Patrol (CAP), allemaal taken waar de F-35 in de kern (door de VS) niet voor bedoeld is?

13

Kunt u aangeven wat de totale kosten zullen zijn als u naast de 35 + 2 (testtoestellen) een squadron van 16 alternatieve toestellen aanschaf voor training, QRA, CAS en CAP?

14

Waarom hebt u gekozen extra F-35's aan te schaffen in plaats van het aanschaffen van meer goedkope platformen?

15

Kunt u aangeven wat de kosten waren geweest van de aanschaf van een ander gevechtsvliegtuig voor de QRA, CAP en CAS?

16

Wat zouden de kosten zijn geweest van bijvoorbeeld de aanschaf van 9 Saab Gripen C/D, Saab Gripen E/F, Boeing T-7 Red Hawk, Leonardo F346 of KAI T-50 Golden Eagle?

Nee. Zoals ook aangegeven in het DMP-D Document Vervanging F-16 (bijlage bij Kamerstuk 26 488, nr. 369) en de twintigste voortgangsrapportage project Verwerving F-35 (Kamerstuk 26 488, nr. 451) die op 17 september jl. aan uw Kamer is aangeboden wil Nederland met de F-35 zes missietypen veilig en effectief kunnen uitvoeren. De kandidatenvergelijking in 2008 heeft aangetoond dat de F-35 het meest geschikt is om alle zes missietypen uit te kunnen voeren.

12

Klopt het dat met de keuze voor de F-35 Defensie voor de inzet van de luchtmacht gebruik moet maken van Amerikaanse logistiek, Electronic Warfare Library / Inlichtingen database, training, en ALIS?

Partnerlanden werken binnen het F-35 programma vergaand samen. Zowel de ontwikkeling, productie, instandhouding als de doorontwikkeling van het toestel vindt gezamenlijk plaats. Ook is afgesproken dat partnerlanden samenwerken bij de vliegeropleiding voor de F-35A op Luke Air Force Base (VS) en is er een *Memorandum of Understanding (MoU) Combined Training* met Noorwegen, Denemarken en Nederland getekend. Nederland zal gebruik moeten maken van ALIS, het informatie-systeem dat binnen het F-35 programma gezamenlijk de bedrijfsprocessen van de F-35 vloot ondersteunt.

17

Waarom plaatst u een bestelling voor negen nieuwe toestellen alvorens er duidelijkheid is over de mate waarin de F-35 opereert binnen de afgesproken geluidscontouren?

18

Kunt u garanderen dat ook met de gewenste negen extra toestellen de operaties van de F-35 in het Nederlandse luchtruim binnen de afgesproken geluidscontouren blijven?

Het is mogelijk het vliegprogramma van de negen extra F-35's uit te voeren zonder hierbij de geluidscontouren van de militaire vliegbases te overschrijden. Een deel van het vliegprogramma zal worden geëxporteerd in het kader van buitenlandse oefeningen en eventueel bij inzet, net als nu gebruikelijk is met de F-16.

19

Kunnen de uitkomsten van metingen in het geluidsmetnet na ingebruikname van de F-35 nog van invloed zijn op de bestelling van negen additionele toestellen? Zo nee, waarom niet?

Het is voorbarig in te gaan op resultaten van metingen die nog niet zijn uitgevoerd.

20

Kunt u aangeven hoe de uitstoot van stikstof is meegewogen bij de beslissing om negen additionele toestellen aan te schaffen? Is de additionele uitstoot berekend? Zo nee, waarom niet?

21

Hoe wordt de additionele stikstof die gepaard gaat met de verwerving van 9 additionele F-35 toestellen gecompenseerd?

Bij de verwerving van de F-35 jachtvliegtuigen is het uitgangspunt dat we de grondwettelijke taken moeten kunnen blijven uitvoeren. De operationele taak staat hierbij voorop. Duurzaamheidsaspecten worden indien mogelijk meegenomen.

22

Op welke vliegbasis zullen de negen additionele toestellen worden gestationeerd?

Volgens huidige inzichten is Defensie voornemens om de negen additionele F-35 jachtvliegtuigen te stationeren op de vliegbasis Volkel.

23

Welke «nieuwbouw en aanpassing van bestaande infrastructuur» zijn voor de komst van negen extra toestellen nodig? Op welke locaties gaat nieuwbouw worden neergezet en waar wordt huidige infrastructuur precies aangepast?

24

Kunt u nader ingaan op de benodigde infrastructuur bij de aanschaf van negen additionele toestellen?

Dit betreft aanpassingen aan de bestaande squadron gebouwen en nieuwbouw zoals o.a. een F-35 *Flight Simulator* gebouw t.b.v. F-35 operaties. Volgens huidige inzichten is Defensie van plan om deze infrastructuur op vliegbasis Volkel te plaatsen.

25

Uit welk budget wordt de additionele infrastructuur gefinancierd?

26

Wat zijn de kosten van de nieuwbouw en aanpassingen van infrastructuur en de mobiele infrastructuur die nodig zijn door de aanschaf van negen extra vliegtuigen?

De geraamde kosten voor additionele infrastructuur zijn inbegrepen in de basisraming voor de investeringen. Deze kosten zijn integraal opgenomen in de commercieel-vertrouwelijke informatie bij de brief over de bestelling negen additionele F-35 jachtvliegtuigen (Kamerstuk 26 488, nr. 452).

27

Maakt de aanschaf van additionele, initieel benodigde reserveonderdelen, trainingsmiddelen zoals simulatoren, informatievoorzieningssystemen, speciale gereedschappen, meet- en testapparatuur en vliegtuig gebonden apparatuur onderdeel uit van de basisraming?

De geraamde kosten voor initieel benodigde reserveonderdelen, trainingsmiddelen zoals simulatoren, informatievoorzieningssystemen, speciale gereedschappen, meet- en testapparatuur en vliegtuig gebonden apparatuur zijn inbegrepen in de basisraming voor de investeringen. Deze kosten zijn integraal opgenomen in de commercieel-vertrouwelijke informatie bij de brief over de bestelling negen additionele F-35 jachtvliegtuigen (Kamerstuk 26 488, nr. 452).

28

Kunt u «langdurig» in de inzetdoelstelling «eenmalig of langdurig één missie uitvoeren nader specificeren?

Langdurig als bedoeld bij de inzetdoelstellingen, is langer dan zes maanden.

30

Welke impact heeft de meest recente configuratiestandaard op de functionaliteit en inzetbaarheid van de toestellen?

Met de meest recente configuratiestandaard worden rekencapaciteit en dataopslag van centrale computers van de F-35 verbeterd en kan de F-35 meer wapens intern meenemen.

31

Zullen de negen additionele vliegtuigen een andere configuratiestandaard hebben dan de eerdere 37? Wat zijn daarvan de consequenties?

Zoals in het antwoord op vraag 4 is aangegeven verandert de configuratiestandaard van een productievliegtuig in de loop van de tijd. Een nieuw productievliegtuig wordt geleverd met de meest moderne software en hardware. Voor eerder geproduceerde vliegtuigen moet deze software en hardware in een onderhoudsprogramma worden ingevoerd. Hiermee zijn kosten gemoeid. Zoals aangegeven in de twintigste voortgangsrapportage project Verwerving F-35 (Kamerstuk 26 488, nr. 451) die op 17 september jl. aan uw Kamer is aangeboden zijn modificaties/upgrades van de 37 F-35 toestellen gedurende de levensduur meegenomen in de raming exploitatiekosten.

33

Kan de risicoreservering van € 143 miljoen ook aangewend worden voor wisselkoersverliezen?

Om mee- en tegenvallers in de wisselkoers op te vangen, heeft Defensie de reserve valutaschommelingen. De risicoreservering is in beginsel dus niet bedoeld voor wisselkoersverliezen.

34

Wanneer en op basis waarvan weet u welke configuratiestandaard de negen additionele F-35 beschikken?

Het *Joint Program Office* overlegt momenteel met Lockheed Martin over de configuratiestandaard van de F-35 vliegtuigen voor de productie jaren 2023 en 2024. Naar verwachting zullen deze afspraken begin 2020 zijn vastgelegd.